

Ключевые слова: инклюзивное обучение, технологизация процессов внедрения, люди с особенными потребностями.

The author of the article examines the nature of technologization of processes of inclusive education implementation. Peculiarities in the technological approach to inclusive processes are defined. The author discloses conditions under which effective implementation can be ensured. The factors that affect inclusive technologies implementation are analyzed.

Keywords: inclusive education, technologization of processes of implementation, people with special needs.

Дубич К.В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Рівненського державного гуманітарного університету Шевців З.М.

УДК 37.037

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМИ ПЛАНЕТАРНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Є.А. Зеленов

Аналізуються можливості синергетичного підходу до процесу виховання у вищій школі.

Ключові слова: синергетичний підхід, планетарне виховання, глобалізація.

Планетарне виховання має стати пріоритетним напрямом у виховному процесі вищих навчальних закладів. Зважаючи на той факт, що прояви глобальної цивілізаційної кризи (незадовільний стан природного середовища, масове зубожіння та голод у слаборозвинених країнах так званого «третього світу», суцільне падіння духовності, зростання проявів екстремізму та радикалізму, національної та расової нетерпимості та ворожнечі, ксенофобії, розвиток міжнародного тероризму, глобальні епідемії тощо) можна подолати лише об'єднаними зусиллями всього людства, потрібно формувати у майбутньої інтелектуальної еліти суспільства відповідальність за наслідки своїх

рішень і дій не тільки на регіональному чи державному рівні, але й у планетарному, глобальному масштабі. Саме вища школа має стати виховним простором, де створюються умови для планетарного виховання і самовиховання особистості майбутнього фахівця. Результати дослідження сприятимуть переходу педагогічного процесу у вищій школі від технократичної до гуманістичної, духовно-моральної спрямованості.

Планетарне виховання передбачає формування нового, синергетичного бачення світу. Основні засади його викладено в працях І. Пригожина, Г. Хакена, В. Аршинова, О. Князевої, С. Курдюмова та інших науковців. Синергетичний підхід до вирішення проблем освіти застосовували у своїх дослідженнях С. Кульневич, О. Пугачева, М. Таланчук, В. Цикин та багато інших науковців. Із синергетичних позицій аналізували проблеми підготовки фахівців у вищих навчальних закладах А. Ворожбитова, Н. Лежнева, М. Федорова та інші.

Синергетичний підхід, завдяки застосуванню якого висвітлюються нові сторони процесу виховання взагалі і планетарного виховання зокрема, дозволяє висунути одним з головних завдань планетарного виховання формування нелінійного синергетичного мислення і світобачення. Крім того, цей підхід дозволяє задіяти у планетарному вихованні студентської молоді синтез філософської думки Заходу та Сходу, що збагачує зміст виховання та виводить його на загальнопланетарний, глобальний рівень.

Ця стаття ставить за мету проаналізувати можливості синергетичного підходу до розуміння планетарного виховання студентської молоді.

Синергетичне бачення виховання ґрунтується на уявленні про нього як складноорганізовану систему, що має здатність до самоорганізації, саморозвитку, самоврядування.

Синергетичне бачення світу базується на декількох фундаментальних ідеях:

1. У Всесвіті процеси руйнування і творення, деградації та еволюції рівноправні.

2. Процеси творення (наростання складності і впорядкованості) мають єдиний алгоритм незалежно від природи систем, в яких вони здійснюються.

Новизна синергетичного підходу характеризується двома положеннями:

1) хаос виступає і як руйнівник, і як творець, через який може реалізуватися конструктивний розвиток;

2) він здійснюється через випадковий вибір одного з можливих шляхів подальшої еволюції в точці біфуркації. Отже, випадковість вбудована в механізм еволюції і немає можливості здійснювати жорсткий контроль за розвитком системи.

Тому, із синергетичної точки зору, виховна діяльність у принципі не може бути жорстко обумовлена і запрограмована ззовні, джерела її розвитку знаходяться в ній самій, їх треба бачити, підтримувати, вирощувати. Хаос, розбалансованість, нестійкість системи виховання є необхідними передумовами і умовами її самоорганізації і саморозвитку, переходу до нового якісного стану. Складноорганізовані системи завжди мають так зване «віяло можливостей» або «альтернативних сценаріїв» розвитку, тобто синергетичне трактування виховання передбачає різноманітність концепцій виховання і варіативність виховних практик. Крім того, синергетичне розуміння виховного процесу забезпечує його відкритість і креативну спрямованість. Таке бачення виховання сприяє розвитку інтеграції різних способів освоєння людиною світу: мистецтва, філософії, міфології, науки та ін. Синергетичне бачення робить можливим планетарне виховання через усвідомлення уявлень про відкритість світу, цілісність і взаємопов'язаність людини, природи і суспільства; когерентності і нелінійності розвитку; хаосу і випадковості як конструктивних начал. На нашу думку, таке бачення педагогічного процесу відповідає вимогам інформаційного суспільства (цивілізації) тому, що дозволяє формувати психологічні якості та навички, що забезпечують вільне користування різними інформаційними системами.

Синергетичне бачення виховного процесу забезпечує особистісну спрямованість його, тобто за основу береться не соціум як цілісна система, а людина з її неповторністю як постійне джерело стихійності, неврегульованості і в той же час – джерело розвитку.

Синергетична модель виховного процесу у вищому навчальному закладі передбачає зміну ролі викладача: перехід до спільних дій в нових ситуаціях у відкритому, мінливому, необоротному світі.

У цікавій дисертації М. Федорової, що присвячена використанню ідей синергетики для моделювання і реалізації педагогічної діяльності

викладача вищої школи, визначено умови, за яких може бути реалізований синергетичний підхід. Такими умовами, на її думку, є:

- 1) **відкритість педагогічної системи**, яка має на увазі взаємодію і взаємообмін інформацією і «енергією» з навколишнім середовищем;
- 2) **активність педагогічної системи**, що характеризується проявом ініціативи у педагогів, прагненням до самовдосконалення, самореалізації, підвищення ефективності педагогічного процесу;
- 3) **свобода вибору**, що полягає в здатності педагогічної системи визначати шляхи розвитку без здійснення тиску, натисків ззовні;
- 4) **реальний «енергетичний» вихід**, тобто реалізація ініціатив, що висуваються, з доведенням результатів до позитивних, з отриманням емоційної та ін. задоволеності від навчальної і практичної діяльності;
- 5) **зміна відносин у педагогічній системі** між викладачем і студентом, які можуть розвиватися тільки в системі діалогу і співпраці;
- 6) **орієнтація педагогічної системи на мету саморозвитку**, розвитку особистості студентів, формування ціннісних орієнтацій та ін. [3, с. 75].

Відомий російський дослідник професор М. Таланчук [2, с. 40], в свою чергу, виділив умови реалізації синергетичного підходу у виховній діяльності викладача:

- психологічний синергетизм особистості, тобто психологічна готовність особистості до сприйняття виховної дії;
- здатність особистості вирішувати поставлені завдання, що залежить від її знань, переконань, звичок і таке інше, тобто від реального досвіду;
- синергетична контактна взаємодія педагога і того, хто навчається, заснована на взаєморозумінні, взаємній довірі, згоді і співпраці суб'єктів педагогічного процесу.

Якщо екстраполювати наслідки застосування положень синергетики до процесу навчання на процес виховання, то можна дійти висновку, що з точки зору синергетики для виховання найефективнішою є ситуація діалогу чи навіть полілогу, коли синергія учасників виховного процесу «підживлює» кожного з них і групу в цілому і результат не дорівнює просто сумі витрачених зусиль.

Виховання, побудоване за синергетичними принципами, на наш погляд, має резонансну природу: здійснюється прискорений перехід до нової, модифікованої ієрархії цінностей, нових структур поведінки.

Із синергетичної точки зору виховання відбувається як специфічна видозміна вже існуючих патернів поведінки у напрямі того завдання, яке належить вирішити. На нашу думку, виховання не тільки підсилює сліди пам'яті і вже існуючі синаптичні зв'язки, але і радикально перебудовує всю конфігурацію структури-атрактора. Виховання є процесом, в результаті якого патерн потрапляє в пам'ять. Ми вважаємо, що патерн поведінки засвоюється в тому ступені, в якому внутрішня динаміка змінюється у напрямі патерна, який належить засвоїти.

Нам імпонує розуміння синергетичного підходу саме як світоглядної позиції, як певної спрямованості світобачення, як певного типу мислення.

Професор М. Таланчук розробив теорію педагогічної діяльності на основі системно-синергетичного підходу. На його думку [1, с. 29], «поліфункціональний підхід є обмеженим, оскільки не всяка множинність є цілісністю». Згідно з його концепцією, педагогічна діяльність – це синергетична система, де все «підкоряється законам системного синергетизму, дія яких виявляється в системно-функціональній закономірності» [1, с. 30]. На думку дослідника, такими законами є:

- закон систем;
- закон гармонії;
- закон системогенезу;
- закон руху;
- закон розвитку і саморозвитку;
- закон відповідності;
- закон синергетизму.

На думку М. Таланчука, життя всіх систем – це їх синергетизм. Останній виявляється через дію всіх названих законів. Закони системного синергетизму дали початок новій системно-синергетичній філософії, на основі якої розробляється системно-синергетична концепція педагогіки, вихідні положення якої полягають в такому:

- 1) сутність всіх педагогічних явищ і процесів становить системний синергізм;
- 2) будь-яка педагогічна система розглядається і розуміється як синергетична цілісність;
- 3) джерелами і рушійними силами розвитку педагогічних систем (і в першу чергу розвитку особистості) є не суперечності, не боротьба, не

заперечення заперечення, а синергетизм цих систем і їх взаємодії як внутрішньої, так і зовнішньої;

4) педагогічні системи за своєю сутністю є гомоцентричними і людинознавчими системами, оскільки мають об'єктивне призначення – забезпечити формування людини як особистості і оволодіння нею системною культурою людинознавства, виробленою попередніми поколіннями, що дає їй життєві значення і цілі, орієнтири в її розвитку;

5) особистість у педагогічному процесі розглядається як синергетична, соціальна система, що саморозвивається, сутність якої виявляється як освоєння і виконання нею об'єктивних соціальних ролей;

6) виховання є системно-соціальний процес людинознавства. Суспільство розглядається як цілісна і синергетична виховна система. Генеральною метою виховання є формування гармонійно розвиненої особистості, готової і здатної виконувати об'єктивну систему соціальних ролей. Основу виховання становить системний синергізм, що виявляється у взаємодії начал – психологічного синергізму особистості, синергізму досвіду і синергізму взаємодії педагога і вихованця. Це визначає нове положення педагогіки: ефект виховання досягається не дією, а синергетизмом виховної взаємодії [1, с.38-39].

Таким чином, домінантним поняттям у концепції М. Таланчука виступає «синергізм», що є, на нашу думку, не що інше, як ефект інтеграції векторів дії суб'єктів виховного процесу, що взаємодоповнюють і взаємовпливають один на одного. На наш погляд, концепція професора М. Таланчука є дуже перспективним напрямком у розвитку сучасної теорії виховного процесу, що йде в руслі загальної світової тенденції до гуманізації освітнього процесу.

Одним з головних завдань планетарного виховання у вищому навчальному закладі з точки зору синергетичного підходу є формування у студентів нелінійного мислення і світобачення, адекватного глобальним викликам людству. Цей підхід дозволяє глибше зрозуміти механізм розвитку системи вищої освіти в масштабах всієї планети та передбачати наслідки головних процесів, що відбуваються у цій складноорганізованій системі.

Література

1. Таланчук Н.М. Системно-синергетическая философия и концепция непедагогика: Стратегемы развития педагогической теории и практики.– Казань: ИССО РАО, 1996.– 71с.

2. Таланчук Н.М. Системно-синергетическая философия как методология современной педагогики // Магистр. – 1997. – СВ. – С. 32-41.
3. Федорова М.А. Педагогическая синергетика как основа моделирования и реализации деятельности преподавателя высшей школы: Дисс. ... канд. пед. наук. – Ставрополь – 2004. – 170 с.

Анализируются возможности синергического подхода к процессу воспитания в высшей школе.

Ключевые слова: синергетический подход, планетарное воспитание, глобализация.

Possibilities of the synergetic approach are analyzed in relation to the process of education at higher school.

Keywords: synergetic approach, planetary education, globalization.

Зеленов Є.А. - доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Г.П. Шевченко

УДК 37.037

ВИХОВАННЯ ДУХОВНИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ЯК ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

О.І. Іванова

Стаття присвячена проблемі виховання духовних якостей особистості, визначенню сутності даного поняття та шляхів формування духовних якостей студентів. Автор досліджує історичні витоки питання виховання духовних якостей особистості та трактування вченими поняття «духовність» у різні історичні періоди розвитку суспільства.

Ключові слова: духовність, духовні якості, духовна культура, гармонійний розвиток, моральні якості, естетичні почуття, духовні цінності.